

THÖKÖLY ERDÉLYI VÁLLALATA 1686-BAN.

Nemrég jelent meg a Történeti Életrajzokban Thököly Imre életrajza. Nagy előnye e műnek, hogy szerzője — Angyal Dávid — különbséget tud tenni a lényeges és lényegtelen dolgok között és az episodikus eseményeknek és alakoknak csak ott és annyi figyelmet szentel, a hol és a mennyiben egy vagy más szempontból jellemző voltokra nézve azt megérdemlik. Zsinórmértékül kellene azt tartani egyáltalában olyan biographiáknál, hol nem egy szerény, a viszonyok által kiszabott körben munkálkodó ember élete s a korszak általános történeteire nézve semmi fontossággal nem bíró események forognak szóban, de a hős egyénisége a maga kora inspiratióinak, vágyainak, törekvéseinek, küzdelmeinek központja s élettörténete szorosan összefügg a nemzet köztörténetével, melyből mint epochalis alak hatalmasan kidomborodik s az események alakulására egyszer-másszor elhatározó befolyást gyakorol.

Tudjuk pedig, hogy Thököly Imre ezek a férfiak közé tartozott.

Hasonló életrajznál az episodikus események bőséges tárgyalását teljesen fölöslegesnek tartjuk. Elég ha rámutat ezekre az író, vázlagszerűleg érinti, és számot vet következményeivel, mert nem ritka esetben — a nélkül, hogy tudásunkat öregbíténé, vagy az események megértéséhez kulcsot szolgáltatna, — mellékútkakra tereli a figyelmet, megzavarja a mű összhangját, sőt irodalmi értékét is alább szállítja.

Az elmondottak azonban távolról sem zárják ki azt, hogy az efféle epizódok gyakran fölülte érdekesek ne lehessenek. Sőt ellenkezőleg gyakran igen tanulságos dolgok nyomára vezetnek ezek bennünket, s ez észrevételeket nem is az epizódoknak az elbeszélésbe való beszövése ellen, csakis a tárgyalás módja és arányaira vonatkozólag tettük.

Thököly életének egy ily episodikus eseményéről kívánok ez alkalommal megemlékezni, melyet Angyal következményeiben ismer ugyan, de részint erre vonatkozó adatainak gyér voltánál fogva, részint az említett s általunk is helyeselt szempontból céljaihoz képest csak röviden foglaljuk vele.

Elmondhatjuk pedig, hogy bár ez is, mint igen sok más dolog, valódi érdeket, fontosságot csak a részletekben s a szereplők egyéniségében talál, mindamellett oly eseményeket világosít meg, melyek történetírásunk előtt idáig teljesen homályban voltak.

Az 1685-ik év folyamán úgy látszott, hogy a szerencse az egykor hatalmas *«kurucz királynak»* végkép hátat fordított. Sokáig hordozta szárnyain és magasra, mondhatnók szédítő magasra emelte az egykori kalmár kis unokáját, de bukása nem volt dicsőséges, fokról-fokra sülyedt, hatalma, tekintélye szemlátomást hanyatlott, mint a fogyó hold. Egyik kudarczot a másik után vallotta, naponként szegényebb lett egy-egy reménnyel, s gazdagabb egy-egy csalódás vagy megaláztatással. De a csalódások bölcsebbé nem tették, megmaradt sírjáig a *«régí álmodozó»*-nak.

A császári generálisok, kivált az öreg Schultz, diadalmasan nyomultak előre, s a fölkelőket mindinkább szűkebb térre szorították. Elfoglaltak Eperjes, Érsekújvár, Kassa, Tokaj, Sárospatak stb. mellett, csaknem minden nevezetesebb erősséget s az év vége felé már egyedül Munkács állott, Thököly reménységének utolsó menedéke. A török uralkodásának napjai meg voltak számálva hazánkban; győzött a kereszténység, de haldoklott a nemzeti ügy, melynek védelmében annyi drága vért pazaroltak. Belefáradt a magyar a hosszas küzdelembe, mindenki tudta már, hogy elérkezett az utolsó óra, csak a bukott fejedelem nem akarta ezt belátni, még belgrádi fogságában sem. Kiszabadulása után kétségbe esett erőfeszítéseket tett, esztelen reménységet táplált, hogy Munkácsról még országokat hódíthat.¹⁾ Udvarmesterét, *Ubrisi Pált*, még 1685 december 24-én útnak indította Belgrádból, hogy kiáltványával lelket verjen a csüggedőkbe s új életre keltse a fölkelés ügyét. De a nemzet már kiábrándult, elvesztette hitét megmentőjében. Buzdító szavai hatás nélkül hangzottak el, pénze fogyatekán,

¹⁾ L. alább idézendő levelét a szerdárhoz.

a török szép szerével le akarta rázni nyakáról, s a pasák ünnepelesen fogadták ugyan, de segítséget nem rendeltek mellé és midőn 1686. február elején Erdély határaihoz szállott, a német hadak már körülvették s erősen lövették Munkács várát, melyet hőselkü felesége, Zrínyi Ilona, védelmezett.

Erdélybe való jövetelének bevallott célja az volt, hogy szabad átvonulást eszközöljön ki Munkács fölmentésére siető seregének, de Apaffy udvarában igen jól tudták hányadán áll a dolog, mert bizalmas hívei előtt maga sem titkolta, hogy a fejedelmi süveg után törekszik, bár egyelőre azzal is beérte volna, ha elkobzott jószágait visszaadják és Apaffy támogatja őt Munkács felszabadítására célzó vállalatában. Bizalma a törökben, bizalma önmagában még ekkor rendithetlen volt, fényes ábrándokat szőtt a jövődre nézve és nem vetett számot, nem alkudott meg a változott viszonyokkal, nem akarta belátni, hogy Erdély önállósága már csak rövid idő kérdése s a kiről leginkább remélte céljainak elősegítését, Teleki a mindenható minister, már meg volt nyerve a bécsi udvar részére és már aláírta a híres *kercesorai* szerződést, melyben kötelezte magát, hogy Erdélyt a legkedvezőbb pillanatban Leopold kezére játssa. — Igaz ugyan, hogy a pillanat még nem érkezett el és Telekinek — két tűz közé szoritva — a törökkel és a német generalisokkal örökösen kétszínű, a kortársak ítélete szerint, család politikát kellett folytatnia, de már a német hadak bent teleltek az országban, s míg egyfelől Thököly követeit, *Kende Gábort* és *Báncsi Ádámot* — kik 1685 októbere óta a fejedelmi udvarban időztek — szép szóval, ígéretekkel tartotta, addig másfelől óvatosan került mindent, melyből a különben is gyanakodó császáriak a szerződés megszegését következtethették volna. Ha Thököly nagyobb erővel jön, és kenyértörés esetén sikerrel szembe szállhat vala a német hadakkal, meglehet, hogy Teleki ideig-óráig támogatja őt már csak azért is, hogy a bécsi udvarral függetlenebbül alkudozhassék, s ne a fegyveres erőnek kelljen meghódnia. A következmények legalább e föltevés mellett bizonyítanak. De mikor a bujdosó fejedelem hada, a szedett-vetett török csapatokkal együtt is, alig képviselt számba vehető erőt s még hozzá az erdélyieknek kellett volna éléssel, takarmánnyal, hadiszerekkel stb. ellátni, Teleki nem szívesen fogadta őket s bizonyára örvendett rajta —

sőt aligha nem része is volt a dologban — mikor Thököly a német hadak közeledésére 1686. február elején kitakarodott Erdélyből.

A *«magyarországi király»* azonban — a mint ebben az időben Thökölyt nevezik vala a törökök — makacsul ragaszkodott régi tervéhez s esztelen reményeket táplált, hogy Apaffyt könnyű szerrel kiforgathatja fejedelemségéből. Másfelől pedig Munkács sorsa felett aggdott, s mindúntalan rimánkodott a pasáknál, hogy megtekintvén a nagyvezír fermánját, segítségére siessenek és egyesült erővel szabadítsák fel Munkácsot a szoros ostromzár alól. *«Jaj hová legyek édes nsgos uram -- írja 1686. február 18-án szerdár Amhát pasának — ha feleségem, gyermekem ellenség kezében esik és ily szorongatásban meg nem segítetik, jobb halálom, mintsem életem, kivált oly időben, az midőn abbul az várbul országokat hódíthatnék.»* A munkácsiak vitézül tartják magukat — folytatja levelét — de pár ezer emberre szükség volna, mert Karaffa már a Máramarosban lévő hadakat is ostromra vezette. — Pedig a vár megmaradásától függ szerinte Erdély sorsa is, ha Munkács elesik, a német tábor behódoltatja Erdélyt a mikor akarja. — Nagyban számít az erdélyi urak és a lutheránus szászok támogatására: *«azok igen-igen hínak és készek engem urallani, csak hatalmas császár kegyelmessége legyen, és ugyanazt izenték, addig vigyem véghez az fényes portán, míg Munkács vára el nem vész, mert onnan segíthetem» stb.* Tudósítja még a szerdárt, hogy egy titkos deákja érkezett Erdélyből a fejedelemasszony izenetivel. Apaffy kész vele megalakodni, visszaadja minden elfoglalt jószágát, ha viszont hitlevelet ad magáról, hogy mindenkoron igaz barátságot tart a fejedelmi házzal.

Reménysége volt tehát bőven, de se pénze, se katonája; ezek nélkül pedig országokat hódítani egy kissé bajos dolog. Panaszkodik, hogy nincs több 50 aranyánál, a többi mind elkölt a hadfogadásra, mégis csak 300 végbeli lovas legényt, két sereg tatárt kétszáz lóval, s 200 gyalog vitézt tudott összetoborzani, a váradi és jenei pasák ezer embert sem adtak mellé, pedig ha akarják 4000 fegyverest is képesek kiállítani.¹⁾

A szerdár azonban nem segíthetett rajta s a pasák hol egy, hol más kifogással éltek, zsoldosokat nem tudott miből fogadni,

¹⁾ Deák Farkas: Thököly Imre levelei 262. l.

még a régi megcsöknyösödött kuruczok sem bíztak többé szerencsésillagában, Budára függesztette szemét a magyar és Thököly, a «*polgári halott*» megszűnt politikai súlylál bíró egyéniség lenni; nevének varázsa elenyészett s a kereszténység közös szent ügye, nemzeti függetlenségünknek s az alkotmányos szabadságunknak védelmét egy pillanatra háttérbe szorította.

Ezalatt Caprara 1686. márczius 9-én Munkács alá érkezett, s megkezdődött a derek ostrom, mely kemény próbára tette az őrség vitézségét s az erős lelkű hölgy bátorságát. A császáriak érkezésének hírére Thököly sem habozhatott többé; gyorsan megmozdult seregével és Erdély felé vette ismét útját, intézkedvén, hogy követei a fejedelemmel félbeszakadt alkudozásokat tovább folytassák. Útközben egyre-másra irogatja Telekinnek a leveleket, s kéri őt, — mint a kibe teljes bizodalját helyezi, — hogy Apaffyt az általa ajánlott egyezés megkötésére vegye rá. A követek azonban urok kívánságát nyíltan nem terjesztették elő, csak általánosságban emlegették az uniót, mely mindkét országnak boldogságára fog válni, de óvatosan eltitkolták Thököly valódi szándékát, s elkobzott jószágainak visszaadásán kívül, csak az Erdélyen való szabad átvonulás képezte az alkudozás, a jó egyezés bevallott célját. Említettük már, hogy Apaffy udvarában tökéletesen tisztában voltak a bujdosó fejedelem szándékai felől, mindazonáltal színleg tárgyalásokba bocsátkoztak a követekkel és Teleki úgy tudta intézni a dolgot, hogy Thökölyt sem el nem riasztotta, sem alapos reményt nem nyújtott annak a rég sürgetett unió megkötésére nézve, szóval függőben tartotta elméjét, és Thökölynél józanabb politikai belátással bíró ember bizonyára rövid időn észre veszi, hogy játékot űznek vele, s mint mondani szokás, orránál fogva vezetik. Ha a török fenyegetőleg nincs háta mögött, valószínű, hogy Teleki könnyű szerrel elbánik vele, de a viszonyok kényszerítő hatalma végzetesen uralkodott e nagytehetségű államférfi elhatározása és cselekvései fölött, s jó részben ez okozza, hogy politikai egyénisége, valamint a kortársak, úgy az utódok szemében sem rokonszenves.¹⁾

Thököly ápril végével már erdélyi területre lépett. Kevés számú, rosszul fegyelmezett s egy útközben előforduló kudarc

¹⁾ Deák Farkas: Thököly Imre levelei 176, 263, 264. l.

miatt teljesen demoralizált tarka vegyületű sereg élén szállotta meg egykori birtokát, Hunyadot, s csaknem vele együtt érkezett el Erdélybe a szegedi vereség híre is. Mert a szerdár a helyett, hogy segítséget nyújtott volna neki merész vállalatához, maga szorult a *«kurucz király»* segedelmére, s együtt indultak Mercy tábornok hadteste ellen, mely az alföldön — támadástól nem tartva — épen takarmánygyűjtéssel foglalatoskodott. A generális azonban idejekorán értesülve a török szándékáról, megelőzte a támadást s 1686 ápril 24-én Szeged alatt egész váratlanul megütötte, s tökéletesen szétverte a szerdár seregét, a menekülők egy részét a Tisza hullámaiba szorítván. — Thököly, noha életveszélyek között, szerencsesen kivágta magát s átkelven a Maroson, ápril 28-án már Jenőnél táborozott, honnan Lessenyei Nagy Mihályt küldé Apaffyhoz, hogy a követei által régóta sürgetett uniót megkötvén a fejedelemmel, az Erdélyen való szabad átmenetelt kieszközölje. — Maga pedig Ilyéről Hunyadba tevén át főhadiszállását, míg egyfelől élelét gyűjtött, katonákat, párthíveket toborzott, másfelől élénk diplomatiiai alkudozást kezdett a szebeni udvarral, mely ekkor két oldalról is fenyegettetve, igazán gonosz napokat élt át.¹⁾

Scherffenberg tábornok ugyanis a bécsi udvar — állítólag Leopold egyenes meghagyásából — május elején már a határokon tartózkodott, szinleg, hogy megvédelmezze Erdélyt a török és tatár hadaktól, valóban, hogy fegyveres erővel hatalmába kerítve az országot, szorosabban csatolja azt a magyar koronához. Nagy lett a rémület Apaffy környezetében, maga Teleki sem tudta, hogy ily körülmények között mitévő legyen, mert nyíltan még nem mert szakítani a törökkel, viszont azt sem tartotta tanácsosnak, hogy a német hadaknak ellentálljon, bár erre nézve elegendő erővel nem is rendelkezett. Pedig már Bécsben azzal vádolták, hogy Thökölyvel czimboráskodik. Váltig mentegette magát, hogy senki ez ideig az ország akaratjából vele szemben nem volt, követeit azonban már csak a töröktől való félelem miatt is el kell fogadniok, mert Thököly a nélkül is vádaskodik ellenük a portán és veszedelmüket munkálja. És míg Scherffenberget szép szóval, ígéretekkel, biztatásokkal akarták feltartóztatni, addig Sárosi Jánost a portára kül-

¹⁾ L. Angyal Dávid id. h. Alvinczy Péter Okmánytára I. k.

dötték, kinek instructiójához híven elő kellett adni, hogy Thökölyt többféle okokból nem bocsáthatják keresztül az országon. Mindenekelőtt az utak rosszaságára s a 17 mérföld kerültre hivatkoznak, bár eddig is megsegítették volna már Munkácsot, ha a német nyakukon nem volna. Thököly jövetelének hírére Scherffenberg közelebb nyomult Erdélyhez, attól lehet tartani, hogy bekvártélyozza magát az ország belsejébe, elfoglalja az erősségeket, a mikor aztán nem szabadúlhatnak meg többé tőle. Különben is Thököly már úgy viseli magát, mintha törvényes ura volna Erdélynek, a lakosság menekül előle, mert jól tudják, nem azon igyekeznek, hogy a fényes portának szolgáljon, hanem hogy a maga bosszúját töltsse stb. Különben sem érdemli meg a rendektől, hogy segítségére legyenek: *«Nem kicsiny szomorúságunkra esett az is — így hangzik a Sárosinak adott instructió egyik pontja — hogy másfél száz esztendőül fogva, mióta Erdély behódolt, közelebb a mi időnkben soha az fényes portáról olyan parancsolat Erdély országára nem jött, hogy egy privatus ember várát megsegítse, a mi nagyobb, olyan ember mellé adjon segítséget, az ki ezeknek a bódult állapotoknak kiváltképen való oka, és Erdély országának nyilvánvaló ellensége, ma is nem szűnik kérkedni az mi gyalázatunkra azzal, hogy minden rossz dolgot vagyon felöllünk az fényes portán elvégezve.»¹⁾*

Egyidejűleg a szebeni gyűlésből Kabós Gábort küldötték a rendek Thökölyhöz, nyilván értésére adva, hogy arra, miszerint az ország mellette felüljön vagy a fejedelem haddal segítse, ne is számítson, mert a német különben is keresi az ürügyet, hogy Erdélylyal összetűzzön, s ez tökéletesen elegendő ok volna az ellenségeskedések megkezdésére. — De a portától e tárgyban még nem is érkezett parancsolatuk, sőt ha érkeznek is, nem engedik az országot *«sedis belli»*-vé tenni, főleg mert már nyilvánvaló, hogy Caprara eltávozott Munkács alól, s a vár a legnagyobb veszélytől megszabadult stb. Elhatározták egyszersmind, hogy szükség esetén erővel is meggátolják Thökölynek az országon való keresztülmenetelét, de ha önkényt eláll szándékától, Apaffy is hajlandó megbízottakat küldeni hozzá, hogy az ajánlott unió felett tanácskozzanak.²⁾

¹⁾ A Bécsben tartózkodó erdélyi követekhez írott levél 1686. május 7-én Sárosi János portai instructiója *Alvinczy Okmánytár* I. 129. l.

²⁾ Kabós Gábor instructiója. U. o. 89. l.

Ez ígéretet azonban csak a kényszerítő szükség tétette a jedelemmel, s bizonyosra vehetjük, hogy annak megtartására komolyan sohasem gondolt. Valószínű, hogy Telekitől eredt, ki az utolsó pillanatig áltatta Thökölyt s egyelőre legalkalmasabb módnak vélte a nyugtalan embert üres ígérekkel tartani féken, míg a cselekvés órája megerkezik.

Az bizonyos, hogy Caprara már április végén felhagyott Munkács sikertelen ostromával. Pedig nagy készüléttel, teljes erejéből lövette a várat, de minden igyekezete meghiúsult az őrség és a parancsnok hősiességével szemben. Elvonulásával azonban még korántsem múlt el a veszély, tudni lehetett előre, hogy nagyobb erő jön ismét Munkács ellen, a mikor aztán, ha külső segítséget nem nyer, okvetetlenül feladja magát. Természetes dolog tehát, hogy Thökölyt Kabós Gábor követsége csak jobban elkeserítette, be kellett látnia, hogy a rendek szép módjával meg nem segítik, pedig felesége és saját sorsa fölött komolyan aggódott, arra az esetre, ha Munkács elvész. Válaszolt tehát a rendeknek, mentegtevén magát, hogy nem Erdély romlására, de épen azért jött, hogy az uniót — *«járulván az iránt a fényes porta akarátja s engedelme is»* — annál könnyebben megköthessék, titkon azonban ravaszszághoz folyamodott s álutakon akarta keresztülvinni célját.

Míg a szebeni gyűlésből futárt küldöttek a Bécsben időző követekhez, abban a reménységben, hogy elfordíthatják Erdélyről a fenyegető veszélyt, míg Thököly Hunyadban egy mérges összeküvés első szálait szötte, katonái pedig — magyarok, törökök, szászok, tatárok — szélére dúlták, rabolták a környéket: addig Scherffenberg Zsibó körül és a Szilágyságban táborozott, célzatosan hirdetve mindenfelé, hogy nem mint ellenség, de mint jó barát közeledik s nincs egyéb szándéka, mint az ország megvédelmezése. *«Az német had bizony jó fegyveres, vasas, paripás»* — tudósítja a Bécsbe utazó futár Apaffyt — a magyar már selejtebb. Huszonhatezer embert emlegetett a közhír, ennyien azonban nem voltak, bár kétségtelenül szép számú, hadiszerekkel bőségesen ellátott sereg várta a fővezér parancsát, minden pillanatban készen arra, hogy Kolozsvárt, vagy Erdély bármelyik erősségét ostrom alá fogja. De Scherffenberg ki akarta kerülni a haszontalan vérontást, becsületes jó német katona volt, a kivel lehetett beszélni s

nem ütött mindjárt kardjára, ha neki nem tetsző vagy akaratával ellenkező dolgokat mondottak szemébe. A többi vezérek Veteráni, Piccolomini, Vallis s a magyarság előljárói Csáky, Károlyi István, Kis Balázs, Jaxó Dénes, Deák Ferencz stb. mind egyetértettek abban, hogy csak végső esetben nyúlnak fegyverhez ; kivált Csáky László biztatta a fejedelmet, hogy jó végre jönnék, senkinek semmi bántódása nem leszen, ha befogadják a császári örséget egy pár nevezetesebb erősségbe.¹⁾

De az erdélyiek épen ettől irtóztak. Nyakra-főre küldözgetik a követeket a portára, a szerdárhoz, a fővezérhez, hogy haladéktalanul segítségükre siessenek, mert *«az német had sok is lévén és tüzes had is»*, nem bírnak vele. *«Mi az országgal hatalmas császár hűségétől soha el nem akarunk állani, — írják a szerdárnak, — hanem az országot ő hatalmassága számára akarjuk megtartani, az minthogy arra az országgal összecsküdtünk mostani gyűlésünkben.»*²⁾

Thököly igen jól volt értesülve az eseményekről. Láttá az országos rémületet, és számított arra, hogy az erdélyieknek sem erejük, sem bátorságuk nem lesz szembe szállani a német hadakkal s nolens-volens a törökhöz fordulnak ismét, a mikor aztán az ő elhomályosult szerencsecsillaga újra felderül. Mint a viszonyokkal s a maga korának politikai nézeteivel teljesen ösmérs, azt is tudta, hogy az erdélyiek, kivált a szabad vallásgyakorlatukra féltékeny szászok, a fajrokonság daczára örömebb uralják a törököt s a többség irtózik a német uralomtól, melyet Erdély önállósága sirjának tekint. De viszont Teleki kétszínű politikája sem kerülhette ki figyelmét s minden rövidlátósága daczára tudta, hogy létezik egy párt, mely a nemzet közérzete ellenére, nem idegenkedik a Leopolddal való szövetkezés illetőleg a magyar koronától való szorosabb függés eszméjétől, ha erre alkalmas módokat s eszközöket találhat és a kellő időpont már elérkezett. Azonban a vágy megszabadulni a török igája alól, nem volt erősebb a honfiakban annál a félelemnél, a mit a Leopold fegyvere előtt való

¹⁾ Nagy Pál levele u. o. 141. l. Krajnik István levele u. o. 134. l. Csáky levelét Apaffyhoz l. alább.

²⁾ Jósika István instructiója. Alvinczy Okmánytára I. 137. l.

föltétlen meghódolás teremtett. Erre nézve Teleki is együttértett a nemzet többségével, mert a hazaszeretetről nem is szólva, bizonyára sokkal több politikai eszélyességgel, belátással bírt, semhogy a fegyveres erő beavatkozásának, a császári őrség befogadásának következményeivel számot ne vetett volna. Oda irányult tehát minden igyekezete, hogy Scherffenberget jó szerével visszatérésre bírja, a nélkül, hogy a bécsi udvar haragját a fegyveres ellenállás különben is kétes kimenetelű tényével magára vonja. Mindazonáltal végszükség esetére, de főleg azért, hogy a törökök gyanúját a viszonyok által parancsolt kétszínű eljárásával még jobban ne élessze, maga állott élére annak az országos mozgalomnak, mely a német hadak ellen közfölkelést sürgetett, de gondja volt arra is, hogy minduntalan a törökkel takarózzék s eljárásának oly színezetet adjon, mintha a porta boszújától való félelmében kénytelen-ségből fegyverkeznek.¹⁾

Az erdélyi politika ezen habozásából Thököly többet következtetett, mint a mennyit tulajdonképen lehetett volna. Igaz, hogy a rendek közül sokan részint személyes ellenszenvből, részint az ország sorsa felett való aggodalmunkban, rossz szemekkel nézték Teleki eljárását. Fölmerült s mind szélesebb körben terjedt az a gyanú, hogy a mindenható miniszter Erdélyt el akarja adni Leopoldnak. Thököly némileg megfigyelő helyzetéből, a közügyektől távol, igen jól látta az elégületlenséget, tapasztalta a németek ellen nyilvánuló gyűlöletet s jövő-menő követői a szebeni udvar hangulatáról túlzott értesítéseket hordottak számára Hunyadba, s vérmes reményeket ébresztettek benne. Sok igaz volt abban is, a mit még bejövetele előtt irt a szerdárnak, mert a lutheranus szászok örömet látták volna őt mint felekezetükbelit a fejedelmi széken s ha bőrüket nem féltik vala, a circumspectus urak bizonyára nyiltan pártjára is állnak. De a rendek között is akadtak olyanok, kik részint a küszöbön lévő változásoktól előmenetelüket, promotiójukat remelve, részint Thökölyvel való szorosabb viszonyuknál fogva, titkos mozgalmat indítottak a bujdosó fejedelem érdekében, melynek czélja Apaffy megbuktatása volt, ki ebben az időben már úgyszólván játékszer vala Teleki kezeiben s az állam-

¹⁾ Erre vonatkozólag l. *Alvinczy* i. h. *Angyal Dávid* i. h.

ügyek intézésével alig törődött. Az összeesküvés főembere *Pekrovinai Pekry Lőrincz* volt, Thökölynek gyermekkori barátja, tanuló-társa, s unokahúgának, Petrőczy Kata Szidóniának férje, különben gazdag, befolyásos s nagy összeköttetésekkel bíró protestáns főnemes, ki titkon párthíveket gyűjtött sógorának a rendek között, megnyerte a szebeni szászokat s mikor a német hadnak Bonczidához való érkezése felett nagy riadalom támadt Apaffy környezetében, váltig ösztökélte, hogy késedelem nélkül induljon meg Hunyadból és az általános zűrzavar közepette foglalja el Gyulaféjervárott a fejedelmi széket. Daczó János segítségével, a ki Csik, Gyergyó és Kászon székek főkapitánya s a fejedelemnek meghitt embere volt, a székelységet remélte Pekry Thököly pártjára vonni: «*Nsgod bár specificice ígérjen Daczó uramnak valami jószágot vagy 100 jobbágyot — írja egy levelében — igen kap az promotión és a jószágon, mindenre a mire akarja Nsgod rája veheti.*» Természetes dolog, hogy Thököly nem fukarkodott a fényes ígéretekkel, s így Daczó is be lett avatva az összeesküvésbe s rajta kívül *Reichart Krisztián* szebeni polgármester, s állítólag a Teleki által kedvelt *Székely László*, voltak még ama mozgalom főintézői, melyről történetíróink alig tudnak valamit s csak Bethlen önéletírásában és Csereynél találunk róla egy pár töredékes adatot feljegyezve.¹⁾

Thököly meg is tette előkészületeit s míg egyik kapitányát, *Gyulaffy Györgyöt*, kémszemlére küldé, *Almási Márton* gyaloghadnagyát és *Malatinszki Gábort* katonák toborzására, élelmi- és hadiszerek gyűjtésére bocsátotta ki,²⁾ addig a Pekry által felbujtogatott szebeni szászok nyílt lázadást támasztottak érdekében. Ez elhamarkodott dologgal azonban csak ártottak az ügynek, mert Apaffy kormánya észbe kapott s egyfelől a német, másfelől Thököly közelléte által fenyegettetve, nagy tevékenységet fejtett ki, és rövid idő alatt *Bethlen Gergely* fővezérsége alatt az ország összes haderejét egybegyűjtötte. Pekry egy kelet nélküli, de minden valószínűség szerint 1686. május 16-án írott levelében tudósítja Thö-

¹⁾ Pekry leveleit I. alább. Gróf Bethlen Miklós önéletírása. Kiadta Szalay László. II. k. 45. l.

²⁾ Thököly levelei i. h. 265, 266. l.

kölyt az események felől: «Az szásztság tegnapelőtt feltámadott volt — így hangzik az érdekes tudósítás — *Teleki Mihált akarták agyon verni*. Oly lárma volt egész éjjel, mind az erdélyi fejedelem németi s mind Teleki Mihály szolgálai, maga is, fegyverben voltak már, kényszerítették az szászokat arra, hogy hitet agyanak az szászok az magyaroknak, az magyarok az szászoknak, hogy az városból senkit se magát se javait ki nem aggyák, az francia királytul és az portátul el nem szakadnak, az az hitlés úgy ment végbe. Az hitlés ntán az polgármester maga hivatott, *deklarálta erős hittel magát, Nagyságodat szívvel várják, de nsgod jó erővel jöjjön*, hogy ezek meg ne tréfálják Nsgodat, mert ezek bizony azon vadnak, hogy szép szóval és szín alatt Nsgodat reá szedhessék . . . Nsgod erővel jöjjön, az szászok azon kéri Nsgodat, tudósítsa mikor penetrálhat ide, hogy ők is szaporithassák valami fegyveres néppel magok erejét, és Nsgod, ha lehet, ne is késsék, siettesse az erőt. Diminoczki most érkezék az lengyel királtul, de mivel jött, még nem tudhatjuk, mihelyt kitanulhatjuk mingyárt tudósítom Nsgdot. Az lengyel király Sztriben van, az lengyel hadai mind ott körül, mindeneket azon vagyok kitanulhassak, mingyárt sietek tudósítani Nsgdat más katonátul. Ezt azért kültük Nsgd elméje ne legyen in suspensio, mert Nsgod magára vigyázzon, *Teleki Mihálnak nincs hiti*. Az erdélyi fejedelem ajándékát nem vette el Saffenberg. Szintén most bomlott el az conferentiájok az deputatusoknak, nem német, hanem Nsgd ellen volt az tanácsok. Igen megbódultak az Gyulaffi uram Aranyhoz való érkezésén, kivált azon, Nsgd gyalog hadnagya tanálta mondani, harmad nap alatt az vármegye Nsgodé lészen. Felnek, hogy Nsgd Fejérvárra az székhöz megyen, ma mind ez volt a tractán. Naláczival irattak Nsgodnak, *vigyázzon magára, mert bizony érte vadnak, hogy Nsgodat elveszessék.*»¹⁾

¹⁾ Az országos Levéltár táblai osztályában egy 10 levélre terjedő kéziratot találtam, mely a következő czímet viseli homlokán: «*Minémü levelet írott légyen Pekry uram ő nsga Tökölyi Imrének, mikor az mi kegyelmes koronás királyunk ő Felsége armadájával néhai méltóságos Generalis Saffenberg uram ő nsga Erdélyben volt, mely is 1686. esztendőben volt.*» Végén: Bécs 1691. február 17-iki datum alatt *Domanoszki János* magyar kancellariai registrator bizonytságot tesz az általa eszközölt másolat hitelessége felől.

A szebeni tumultus tehát könnyű szerrel elnyomatván, Apaffy kormánya levonta abból a tanulságot. Siettek is nyakra-főre biztosítani a szászok hűségét s 1686 május 17-en egyrészről a városi tanács, másrészről a fejedelem és a rendek erős hit alatt egyezséget szereztek, melynek értelmében, a szebeni tanács és az egész község hűséget fogadott Apaffy Mihály, felesége, fia és minden rendű hívei iránt, hogy a várost soha el nem árulják, bármely ellenség ellen fejöik fennállásáig közösen oltalmazzák, mindenkit érdeme szerint megbecsülnek, szükség idején az ellenségnek senkit ki nem adnak stb. stb. Viszont Apaffy és a rendek magok részéről is biztosították a szász nátió és a szebeni lakosok minden jogait, szabadságait, törvényeit, szokásait stb. hitlevelet adván arról, hogy semmiben is a szászok veszedelmére nem munkálódnak, kikötven még, hogy azonképen a szebeniek is minden háborgatást és ellenkezést szerezhető idegen szókat eltávoztatnak stb.¹⁾

Hogy a szász atyafiak nem sokat gondoltak az adott hit megtartásával, Pekry Lőrincz levele eléggé bizonyítja, s valóban nem rajtok múlt, hogy Thököly tervei nem sikerültek. Mindezideig hasztalanul várta, hogy a török megsegíti, csekély számú gyülevész hadával pedig nem mert elindulni a fejedelmi szék elfoglalására. Kétségtelen dolog azonban, hogy az erdélyiek szint nem valló két kulacos politikája következtében a porta figyelme újból felé fordult, biztatták, jó reménységgel tartották s bizonyára nem alaptalan dicsekvés volt tőle, hogy a fejedelemséget is megígérték neki arra az esetre, ha a németet kiveri az országból. Thököly azonban a jutalmat előbb szerette volna megkapni, mintsem a kikötött szolgálatot teljesítette volna, mert igen jól tudta, hogy saját erejéből erre nem képes, de ha már egyszer övé a fejedelmi süveg, nagyon bízott magában, hogy könnyű szerrel elbánik majd a némettel, «*ki — mint Naláczihoz írott levelében nem csekély önérzettel mondja — másoknál engem tartott eddig is mérgesebb ellenségének*».²⁾ Pekry biztatásai, a szebeni conspiratió, és a porta jóakarata következtében vérszemet kapva tehát, ismét sürgette az Apaffy udvará-

¹⁾ A szebeniekkal való szerződések Alvinczynél I. 152. 155. 156. l.

²⁾ Thököly levelei i. h. 267. l. Thököly jövődó fejedelemségéről szél-tére beszéltek Magyarországon s ez jó ürügy volt Leopoldnak a beavatkozásra.

ban felbeszakadt diplomatai alkudozások folytatását, remélve, hogy ha legalább a fejedelmi czímet megnyeri és elkobzott jószágai visszaadtnak, nagyobb tekintelyvel léphet föl, mint eddig s egy szerencsés fordulattal czélját érheti. Most már egyenesen azt kívánta, hogy az egyezség megkötése végett hozzá küldendő megbizottak a tanácsurak közül választassanak és Teleki is közöttük legyen. Erre azonban a fejedelem nem volt hajlandó. A német had bent van az országban, ellepte már a Mezőséget — írja május 17-ről Thökölynek, — ezért nem bocsáthat hozzá a tractára oly nevezetes embereket, kiváltképen pedig Telekit, a kit kötelessége — ország generálisa lévén — a harczmezőre hív. Kész azonban vele egyetérteni a török iránt való hűségben, barátságos egyezkedésre lépni, jó correspondentiát tartani is kész, de viszont elvárja tőle, hogy «*ez mostani alkalmatosságokban ez hazához való kötelességének s hozzám való háladatosságának megfelelni el nem mulatja*». ¹⁾

A barátságos egyezséget óhajtó felek tehát kölcsönösen ámitották egymást. Apaffy kormánya gyanútlanságot színelve, a viláért sem árulta volna el, hogy már két oldalról is figyelmeztetve lett, hogy mit forral Thököly a fejedelem ellen. Mert *Székely László* — ki úgy látszik csak azért vett részt az Apaffy ellen szőtt összeesküvésben, hogy árulása által még jobban behízelegje magát ura kegyeibe vagy talán nem bízott annak sikerében, s igyekezett idejekorán megmenteni bőrét, elég az hozzá, hogy leleplezte a dolgok állását Teleki előtt, másfelől pedig a havasalföldi vajda is tudósította a fejedelmet Thököly szándéka felől s ez utóbbi, mint a fővezér rokona, valószínűleg a törökök útján jött nyomára az összeesküvésnek. ²⁾ A «*kurucz király*» azonban félremagyarázta Apaffy hirtelen készségét az ajánlott unió iránt, illetőleg nem látta be, hogy Teleki keze működik a dologban, noha Pekry ismételtén figyelmeztette, hogy óvatos legyen és ne adjon hitelt a fon-

¹⁾ Apaffy levele Thökölyhez Alvinczy i. h. 151. l.

²⁾ «Az ő kgylme hozzánk való affectatióját különb-különbféle dolgokban, nevezetesen pedig az *Tökölyi uram ellenünk feltött gonosz szándékáról való tudósításból* . . . megértettük és jó emlékezetben is tartani kívánjuk.» A havasalföldi vajdához küldött követ instructiójából Alvinczy I. 178. l.

dorkodó embernek: «*Az mit sokszor írtam Nsgodnak, úgy látom betölt. Teleki Mihály is eddig csak szóval kívánja Nsgodat contentálni, minden dolgok tökéletlenség. Kende uram íratja Nsgdnak, Teleki uram ma sokat hánykódott vele, azt mondotta, már nem félnek Nsgd vádlásától az fővezér előtt*» stb. Tudatja tovább Pekry, hogy az a hír van elterjedve, miszerint Csákyt erdélyi fejedelemségre hozza Karaffa, s csak ennek tulajdonítható, hogy Apaffy kormánya eddig is meg nem egyezett a némettel. A havasalföldi vajda követét elfogták, s elvették tőle a német császárnak, a bécsi nuncius apostolicusnak és cardinalisnak küldött leveleket. Most a török fővezér elébe akarják vinni, «*jó volna, ha Nsgod proveniálná, de nem kéne az vajdát árulni, mert az fővezérnek atyafia, mert az erdélyi fejedelem, Teleki Mihály is avval akarnak gratiát kapni.*»¹⁾

Thököly — mint a következmények bizonyítják — nem sokat hajtottsógora figyelmeztetéseire. Úgy látszik szentül meg volt afelől győződve, hogy Apaffy szorongatott helyzetében megrettent s kész az általa szabott föltételeket elfogadni. Erre mutat *Naláczihoz* írott válasza is, ki a rendek meghagyásából fölszólította őt, hogy tartózkodjék az ország pusztításától s ne engedje, hogy katonái a föld népét zsarolják. Nem hiszi, hogy *Gyulaffy György* s a vele való vitézek raboltak, zsákmányoltak volna, de ha élest nem adnak, sőt mesterségesen mindent elvitetnek előle, holott jól kell tudni *Naláczinak*, hogy az erdélyiek a török császár hadait élelmezni tartoznak, ezentúl kénytelen lesz ott szerezni be a szükségeseket, a hol épen találja. Inkább neki volna méltó oka szemrehányást tenni, hogy az unió tractálását napról-napra halasztják. Csudálkozik azon is, «*hogy az Isten az méltóságos fejedelemnek nem maga faratsága, szerencsétlétése, hanem ingyen való jóvolta és az fényes porta kegyelmessége által országot, fejedelemséget adván, mégis elkívánják, lefoglalják az ő örökös jószágait*» stb.²⁾ Végre Apaffy

¹⁾ Pekry levele i. h. Csákytól úgy látszik komolyan tartott Apaffy s 1686. május 10-én a bécsi követekhez írott levelében panaszkodik azon, hogy Scherffenberg bejövetele által a szerdárt, a fővezért, Thökölyt, s a tatárokat Erdély ellen lázította: «*Vele vagyon Csáky László is (t. i. Scherffenberggel), ki azzal kérkedik, hogy erdélyi fejedelemségre jó stb.*» Alvinczy Okmánytára III. k. 132. l.

²⁾ Thököly levelei i. h. 267. l.

fölszólította őt, hogy adja elő nyíltan, mily föltételek alatt kívánja megkötni a régóta tervezett uniót vele és a rendekkel. Úgy látszik le akartak vele számolni egyszer s mindenkorra, mert az idő sürgetett, a nemet hadak már Kolozsvár alá szállottak, nem volt tanácsos tehát tovább halogatni a dolgot, el kellett vele dobálni az álarcot, hadd tudja meg az egész ország, jó barát-é, ki a szükségben segítő kezet nyújt, vagy ellenség, ki a fenyegető veszedelemből hasznot akar húzni.

Thököly ennek következtében hét pontból álló utasítást küldött a fejedelmi udvarban időző követeknek, szoroson meghagyva nekik, hogy ha Szebenben húzni, vonni, halogatni akarnák a dolgot, vagy más egyéb okból késnének a válaszadással, félbeszakítva a tárgyalásokat, jöjjenek tüstént vissza. Hasonló értelemben tudósította Apaffyt és a rendeket, kérve, hogy föltételeinek el nem fogadása esetében, a követeket haladéktalanul bocsássák vissza hozzá.¹⁾

Kende és Báncsy jóformán még elő sem terjeszthették Thököly végső föltételeit, mikor az erdélyi rendek levelét megadák ennek Hunyadban. A levél hangja után ítélve a bujdosó fejedelem nem sok jót remélhetett a szebeni tanácskozásoktól, mert szemére hányták a rendek, hogy egymásután érkeznek ellene a panaszok, hogy nem csak a szegénységen, de a nemeseken, a főrendeken is hatalmaskodnak katonái, és a községet mindenképen zaklatják. Arra nem is számíthat a történetek után, hogy az ország felüljön mellette, a portától sincs parancsolatjuk, hogy garázdálkodásait tovább tőrjék. *«Nem is gondolhatjuk Nsgd ezen actusát egyébnek, hanem hogy látja az németnek ez országban való lételét, ezért bátorodik ennyire.»* Egyébiránt, ha meg nem becsüli magát, a mi történni fog, magának tulajdonítsa stb. stb.²⁾

A rendek e határozott fenyegetéséből Thökölynek tudni kellett volna, mihez tartsa magát a jövődre nézve, de még mindig számított Teleki Mihály pártfogására, s megmagyarázhatatlan rövidlátással ettől várta Apaffy udvarában leginkább az egyezség

¹⁾ Kende Gábor és Báncsy Ádám instructiója Alvinczy i. m. I. 174. l. Thököly levele a rendekhez. Deák f. i. m. 269. l.

²⁾ Az erdélyi rendek Thökölyihez. Alvinczy i. m. I. 179. l.

ügyének előmozdítását. Pedig Teleki csak eszközül akarta őt felhasználni arra, hogy Erdély semlegességét megmentse, és örömet kikapartatta volna vele a gesztenyét a parázsból, a mint azt az éles látású Pekry is korán észrevette. *«Azt akarnák — írja a Kolozsvárt ostromló német hadakra vonatkozólag Thökölynek — ha Nsgd vagy penig az török kiverné az ő interessentiájok nélkül, hogy lehetnének neutralisak ők.»* De mikor már hasztalanul sürgettek a töröktől segítséget, s a szerdár, a fővezér, a váradi pasa meg sem mozdultak állomásaikról, mikor meggyőződött Teleki, hogy a *«kurucz király»*-nak semmi hasznát sem veheti többé, ellenkezőleg közelléte csak annál nehezebbé teszi feladatát a némettel szemben, arról kezdett gondolkodni, mikép szabaduljon meg tőle a porta haragja nélkül. Igen jó víz volt malmára a Thököly által végsőképen előterjesztett föltételek tárgyalása alatt keletkezett hangulat. Mert nemcsak Apaffy, de a rendek nagy része is méltó felháborodással vette tudomásul Thököly merész kívánságait, s tüstént követet küldöttek a portára, ki vádat emelt ellene, egyszersmind *Naláczí Lajost* föltételeinek egy példányával útnak indították a havasalföldi vajdához, kérve annak továbbra is jóakarátát Erdély országa iránt. Így akarták előkészíteni a portát s az ehhez közel álló köröket, egy már tervbe vett, és nem sokkal utóbb bekövetkezett eseményre.

Valóban a bujdosó fejedelem föltételei oly formán hangzának, mintha egy hódító hadsereg állana háta megett, mely pusztá intésére minden pillanatban kész elseperni a föld színéről Apaffy trónját. Követel, de a maga részéről nem ígér semmit, noha reméli, hogy ebből az unióból: *«Isten dicsősége, a haza java és a nemzet megmaradása fog következni»*. Egész nyugodt lelkiösmerettel hozzá tehetne volna még, ha őszinte akar lenni: *«első sorban pedig Apaffy bukása»*. Követeli pedig a *fejedelmi czimet*; adják meg egymásnak illendő becsületét, s a ki ez ellen vét, példásan bűnhődjék. A fogadott apa és a fogadott fiú viszonya legyen közöttük. Minthogy Thökölynek anyja után édes hazája Erdély, tekintessék a haza igaz fiának. Kíván hitlevelet, védelmet, protekciót, hogy sem titkon, sem nyilván kárára, becstelenségére nem igyekeznek. Adják vissza elfoglalt jószágait *Küküllő várával* együtt. Engedjessék át neki az országnak egy nevezetes erőssége *«bizonyos conditiókkal»*. Rendeljenek mellé 2000 embert, kiknek zsoldját ő fizeti.

Küldjenek táborára nehány ezer köből lisztet, abrakot, vágó bar-mokat, veder borokat, mint jó szomszédokhoz illik stb.¹⁾

Elképzelhetjük, hogy ha szinte gondolt volna is valaha Apaffy komolyan a Thökölyvel való egyezés megkötésére, a föltételek előterjesztése után hallani sem akart többé arról. Mióta ezt a buj-dosók vezérükké választották s a szultántól megkapta a fejedelmi jelvényeket, örökösen féltette tőle székét, és ha módjában áll, min-den okvetetlen elteszi láb alól, mert a különben jó lelkű ember engesztelhetetlen tudott lenni azok iránt, a kikről elhittették vele, hogy trónjára vágyakoznak. Thököly pedig jóformán titkolni sem igyekezett ebbeli szándékát, főleg a német had bejövetele után. Emberei széltere híresztelték, hogy Thökölynek meg lett ígérve a fejedelmi süveg és Apaffy uralkodásának napjai meg vannak szám-lálva, sőt állítólag maga is kérkedett, hogy «*arról való assecura-tiója az fozslányában vagyon*».²⁾ A «*kurucz király*»-lyal azonban nem lehetett oly könnyen elbánni, mint Bánffy Dénessel vagy Béli Pállal s a helyzet mindenek fölött óvatosságot és diplomatai ravasz-ságot igényelt, mert a török bármennyire meg is volt eddig elé-gedve Apaffyval, már gyanakodott s a némettel való hosszas alku-dozást rossz szemekkel nézte. Nem siettek tehát a válaszszal, remélve, hogy ezalatt a körülmények is változni fognak, de meg a török szándékát kitudni, a porta magatartásával is tisztába akar-tak jönni, mielőtt Thökölyvel szemben végsőre határozták magokat.

Pekry Lőrincz — ki úgy látszik sejtelmével sem bírt annak, mit hoz a közel jövő — *1686. május 23-án*, mint valami örven-detes eseményről tudósítja Thökölyt, hogy Daczó Jánost a szerdár-hoz küldötték követségbe. «*Úgy látom az Istennek vagyon gongya Nsgodra, mert az erdélyi fejedelem Daczót küldi a szerdárhoz, ki is igaz addictus Nsgodhoz, azért Nsgd alkalmaztassa hozzája magát és kegyelmességét ígérje neki bő mértékben, az dolgokat inculcálja neki s ő azt fogja mondani az szerdár előtt, tractálja is úgy, az mint Nsgd fogja parancsolni az szerdár előtt. Malatinszki Gábor által hitlevelet küldött volna, de mivel maga mégyen oda Nsghoz,*

¹⁾ Alvinczi Péter Okmánytára I. k. 174. l. Nalácsi instructiója u. o. 178. l. Thököly feltételei a Kendéék instructiójában.

²⁾ Nagy István instructiója a fővezérhez. Alvinczy i. m. I. 193. l.

annélkül ne hagyja, hanem obligálja hittel, nekem azt mongya, ha Nsgd kívánnya, ad obligatoriát magárul. Már midőn Isten így kiszolgáltatta Nsgdnak az alkalmatosságot, éljen vele és kormányozza ez által is úgy dolgait, mentül hamarább gyümölcsös effectumát tapasztalja. Én bizony tam *jactura etiam Capitis Nsgd* dolgait csak valóban jó rendbe hoztam, *három emberen és azoknak asseclájín kívül, mind ardentem várják Nsgd uralkodását . . .* Sub rosa adá ki Székely László most, hogy ezek az németek, ha szinte derekassint obsideálják is Kolozsvárt, meg nem vehetnék, hanem most tractába indulnak velek . . . Egy étekgógót postán külték az portára, hogy Nsgd pusztítja az országot, úgy hiszem Daczó úramnak is megparancsolták, hogy Nsgdat az szerdár előtt vádolja.»¹⁾

Ebben már csalódott a jó úr, mert Daczónak utasítása szerint pusztán a török segítséget kellett sürgetni, sőt egyenesen meghagyatott neki, hogy Thökölyt is fölkeresvén, szólítsa fel, hogy ne kedvetlenitse tovább a fejedelmet, hanem igyekezzék inkább «*dis-tractiót*» csinálni a német hadaknak s a Várad felől támadó törökkel egyetértőleg két tűz közé szoritani.²⁾ Talán mondanunk nem szükséges, hogy abban is túlzott és minden bizonynyal hizelkedni akart a bujdosó fejedelemnek, hogy oly szívek szerint várták a szebeni udvarnál Thököly uralkodásának bekövetkeztét. Mert voltaképen a lutheranus szászokon kívül kevés számú igazi híve volt a rendek között, még a régi híres kurucz kapitányok is elpártoltak tőle, a mint *Petneházy, Deák Ferencz, Hatházy* példája bizonyítja. Bizonyos dolog, hogy sokan mellé állottak volna, ha Scherffenberg ellen indul, de már fejedelmöknek nem igen óhajtották, és csak Apaffyt rémítgették ezzel kivált a császáriak, hogy annál könnyebben czélt érhessenek vele. «*Tökölynek portán erdélyi fejedelemség bizonynyal megígértetett — írja a Scherffenberggel való alkudozások alatt Csáky László — ki kegyelmes urunknál ő felségénél világos, nem is kétlem hozzá való hajlandóságát sokaknak, Nsgd jobban tudhattya, melyet kegyelmes urunk ő felsége soha nem szenved.*»³⁾

¹⁾ Pekry levele i. h.

²⁾ Daczó instructiója. Alvinczy id. m. I. 162. l.

³⁾ Csáky levele i. h.

Még Daczó János el sem indult a szerdárhoz, még Apaffy nem is válaszolt a Kende és Báncsy által előterjesztett föltételekre, mikor Pekry ismét tudósítja Thökölyt a szebeni dolgok felől: «Kende uram nagy sietve jöve hozzám jelenteni, *hogy kitanulta Teleki Mihálynak ebségét*, most azon vadnak minden úton módon, hogy a fővezért lecsinálják pénzzel és egyébbel, az magyarországi dolgot újolag kezekre vegyék. A magyar hadak csalogatására elküldenek *Hatházit*, hogy azzal complaciálhassák az török előtt, hogy ő hozzájok vagyon nagyobb reflexiójok az magyaroknak, mintsem Nsgdhoz. Nsgd ezekről provideáljon tempestive. Daczó arra ajánlotta magát, ha Nsgd hozzá ereszkedik egészben detegálja az dolgokat, az török leveleket is, az melyeket az török császár küldött volt az végre Erdélybe segícsege felől megmutatja Nsgdnak. Javalljuk, ha Nsgd egy okos embert adjungálna melléje, kivált ha az fővezérhez talál az szerdártul menni. Hatházinak egy erős levelet írjon Nsgd, azt javallja Kende uram, kiben fenyegetés is legyen elegytve.¹⁾ Thököly megfogadta a tanácsot, írt Hatházinak, felszólítva őt, hogy adott hite és tartozó kötelessége szerint késedelem nélkül álljon mellé, mert ha jövetelét tovább halasztja, méltó büntetését el nem kerüli, ellenkező esetben kegyelmességét nagyobb mértékben várhatja, mint ennek előtte «*már Isten jóvoltából innen-tova, dolgainknak is jobb folyamatját remélhetvén*».²⁾ Vajon komolyan hitte-e a mit leírt s nemcsak másokat, hanem önmagát is ámitotta? Annyi bizonyos, hogy reménységének nem sok alapja volt, ő azonban mindig illúsiókat táplált s a véletlennek egy parányi kedvezésétől elvakítatva, a legfényesebbnek hitte a jövedőt ott, hol józan politikai belátással bíró ember kétségbe esett vagy mindenről lemondott volna. Összes hadereje néhány száz főnyi rabláshoz szokott rakonczátlan emberből állott, mindazonáltal a ki elolvassa az országban szétküldözött patens leveleit, valóban azt hinné, hogy korlátlan ura Erdélynek s nem egy hazátlan bujdosó, a kit ha épen akarja a fejedelem, egy dandárral tovább kergethet határaitól, mikor aztán földönfutó lesz belőle s nem fogja tudni fejét hová lehajtani. Ez bizony könnyen eszébe jutha-

¹⁾ Pekry levele i. h.

²⁾ Thököly levele Hatházilhoz 1686. május 23-án. Levelek 271. l.

tott volna Hunyadban való tartózkodása alatt, de a hatalmas császár köntösébe kapaszkodva, szentnek és sérthetetlennek hitte magát, s legtávolabbról sem fordult meg elméjében az a gondolat, hogy a portával Erdély valaha dacolni merjen. Pedig Hunyad Szebenhez nem is oly nagy távolság, főleg egy jó lovas csapatnak, a pasák azonban messze vannak, s egy pár óra alatt sok minden történhetik.

Apaffy május 27-én válaszolt a feltételekre: *«Kegyelmed levelét becsülettel vettem, követi által küldött punctumit olvastam; sokat mi haszon írnom?»* — így hangzik a bekezdés, és a fejedelem ugyancsak röviden végzett versenytársával. Előadja, hogy ő a nemzet megmaradásán mindenkor igaz szívvvel munkálkodott, de mióta Thököly a portától botot, kardot és zászlót kapott, nem szólt többé a magyar ügyekhez. Az uniótól azonban nem idegen, s kész vele egyetérteni a nemzet javában, az általa szabott föltételek azonban oly annyira fontosak, hogy azokra elhamarkodva nem válaszolhat, de nem is fog válaszolni addig, a míg meg nem győződik Thököly szándékainak tisztasága felől, mert mostani cselekedetei merőben ellenkeznek a jó egyezséggel, melynek megkötésére különben sem alkalmas az idő stb.¹⁾

Ez egyenes visszautasításból más ember okvetetlenül levonta volna magára nézve a következtetést, és jót vagy rosszat, de mindenesetre határozott volna; Thököly azonban úgy viselkedett, mintha még Apaffy levelét nem olvasta volna, vagy pedig nem tartaná azt irányadónak az ügy teljes befejezésére nézve. Mire várt még, kiben bízott? bajos volna megmondani. Pekry levelei hirtelen megszűntek, a személyéhez való nagy ragaszkodás semmiképen sem akart nyilvánulni, mily reményeket táplált tehát újra? Azt kell hinnünk, hogy ismét Teleki ártotta bele magát a dologba, mert Thököly követeit nem csak feltartóztatták Szebenben, de úgy látszik, még a fejedelem leveléről sem volt ezeknek tudomásuk, sőt a correspondentiában is meggátolták őket. Erre pedig fontos okai lehettek Telekinek.

A szerdár ugyanis végre valahára elhatározta magában, hogy megsegíti az erdélyieket, s Ibrahim és Mehemed pasák parancsot

¹⁾ Apaffy levele Thökölyihez. Alvineyz id. m. 187. 1.

kaptak, hogy Lippa táján táborba szállva, s Apaffyval egyetértve intézzenek támadást a német ellen.¹⁾ Hire futott azonban, hogy a török hadak Thököly mellé rendeltettek, a mi nem csekély rémületet idézett elő a fejedelem bizalmas környezetében. Mert ha a «*kurucz király*» csalhatatlanul meggyőződik arról, hogy az unióhoz kötött minden reménysége hiába való, a mellé rendelt török csapatok, s a hozzá nagy hajlandóságot mutató szászok segítségével oly zenebonát támaszthat, mely ha szinte nem is buktathatja meg Apaffyt, de a német had beavatkozását okvetetlenül előidézi. Ezt pedig Teleki minden áron ki akarta kerülni, mert hisz Erdély sorsa e pillanatban attól függött s oly körmönfont ravaszsággal hálózta be a bujdosó fejedelmet, hogy mikor végre észére tért, már késő volt s az egy életen és reménységen kívül csaknem mindent vesztett.

Míg ugyanis Thököly követeit hol egy, hol más szín alatt Szebenben tartóztatta, nem sokat gondolva ennek határozott óhajlásával, hogy re infecta is bocsáttassanak vissza hozzá, s míg őt magát atyafiságos jó akaratával, szolgálni kész szándékával ámitgatta; addig emberei a fővezérnél és a szerdárnál minden követ megmozgattak, hogy Thököly visszahivassék Erdélyből, kijelentve a fejedelem nevében, hogy nagy hálaadással veszik ugyan a porta segedelmét, Thökölyt azonban semmiképen sem acceptálhatják, vele együtt nem hadakoznak, sőt ha szép szerével ki nem megy az országból, erővel is kiigazítják, mint olyan embert, ki a fejedelmet szüntelenül vádolja, az országot pusztítja, s a parasztságot, fő és nemes rendeket egyaránt botránkoztatja. Kérik tehát a fővezért, hogy a mit Apaffy ezután saját méltósága és az ország megoltalmazása érdekében fog cselekedni, azt rossz néven ne vegye, azért semmi nehézséggel ne terheltessek, mert a sok injuriát tovább már nem tűrheti, s a község is igen el van keseredve stb., fel kellett még sorolniok Thököly minden rendbeli kihágásait, hatalmaskodását, hitszegését, álnokságát, szóval a legsötétebb színekkel jellemezni őt a török előtt, hogy ily módon a történeendőkért való felelősséget elhárítsák Apaffyról, vagy legalább is eljárását igazolhatóvá tegyék.²⁾

¹⁾ A szerdár levele Jósika Miklós által. Alvinczy id. m. 198. l.

²⁾ Nagy István és Jósika instructiója 1686. május 28-áról a fővezérhez és a szerdárhoz.

Thököly ezalatt követeinek hosszas elmaradása felett tünődve, egyre másra írogatja hozzájuk a leveleket Hunyadból. Nem tudja mire velni a dolgot, eleinte azonban, úgy látszik, a késlekedést jóra magyarázza, bizonyosan oly események jöttek közbe — vigasztalja magát — *«hogy az particularis és privatumból álló tekintetek postpositiójával az jó egyezésnek kívánása és az én ajánlott szolgálatomnak s atyafiságomnak is vétele tapasztaltatnék nagyobb mértékben»*. 1686. május 30-án még derültnek látja a jövőndöt, szétkülözött emberei mindenfelől örvendetes híreket hoznak, óránként várja Izdenczit a konstantinápolyi francia oratortól *«olyan resolutiókkal, a melyekből hazánk és magam dolgainak boldogabb folyamatja remélthetessék»*; számít Teleki jóakarátára s viszont ígéri, hogy Isten módot adván benne, feleségével együtt háladatos lesz stb. A következő napon, az Erdélybe rendelt damaskusi vezér pasa küldöttjének érkezéséről tudósítja követeit, s igen boldognak érzi magát, mert Hunyad vármegye lakosai esedeznek előtte, hogy a Vaskapura jövő tatárokat fordítsa el róluk. Hajlandó is kegyelmesen teljesíteni kérésüket. Úgy látszik már képzeletében a nemrég múlt dicsőséges napokat éli ismét, jövőndő hatalmas tudatában a jelen bajairól megfeledkezve. Követei azonban május 25-ike óta egyetlen egyszer sem értesítették a dolgok állása felől. Gyanakodni kezd, gonosz sejtelmek fogják körül. Június 2-án erős szemrehányást tesz nekik, miért nem jöttek már vissza, ha igaz, hogy az erdélyi fejedelem hallani sem akar jószágainak megadatása felől és nyilatkozatai nem barátságot vagy egyezséget, hanem ellenséges szándékot s személye iránt való gyűlöletet jelentenek? Azóta a rendek már régen hozzá foghattak volna a tárgyalásokhoz, és ha nem tették, mi az oka, hogy a követek négy rendbeli levelét válasz nélkül hagyták? Írjanak vagy fejezet vagy feketét, ha csak fogásban vagy szoros őrizet alatt nincsenek. De nem várja be a választ, nincs nyugta s a következő nap holmi magyarországi hírek ürügve alatt ismét levelet küld hozzájuk. Izdenczi bizony még nem érkezett el, csak a felől tudósította, hogy a fővezér követet bocsátott hozzá, *«és noha már tudta volt ez hazában való bennlételemet, mindazonáltal az által fogom vehetni tovább való dispositiójának determinatióját»*. Ez ugyan elég kétes kilátás a tegnapi vérmes remények után, főleg ha meggondoljuk, hogy Apaffy követe, Nagy

István, már útban volt a fővezérhez; Thököly azonban még mindig nem akarta belátni erőfeszítéseinek sikertelen voltát. Különösen lelkére köti megbízottjainak, hogy Telekit vegyék körül, kérve, hogy az ő atyafiságos viszonzatszolgálatáért ne tartózkodjék «*az eddig való confidentia jeleinek terjesztésétől*», és működjék közre továbbra is a haza javát czélzó munkában. Ez alkalommal, *tehát 1686. június 3-án*, még külön, hasonló tartalmú levéllel is megkereste Telekit, ki az utolsó pillanatig remekül játszotta szerepét s kevésbe múlt, hogy a «*kurucz király*» fejével nem fizette meg hiszékenységét.¹⁾

Apaffy kormánya ugyanis csak arra várt, míg az ország hadai a kiadott parancs értelmében Szeben alá gyűlekeznek és a követekek — valószínűleg ajándékokat is bőven küldvén azokkal — elegendenek az utat a töröknél s ennek megtörténte után késedelem nélkül leszámolt gyűlölt ellenségével. 1686 június 2-án «épen Pünkösöd első napján — beszéli az öreg Cserey — az szebeni mezőre szállíták az erdélyi hadakat; oda jöve ki nagy kevélyen s pompásan *Teleki Mihály* s eljárván mind a sergeket elválogata a hadakban, és egy részét *Kálnoki Sámuel* commandója alá adván, elküldik Hunyad vármegyében, hogy Thökölyt kikergesse az országból.»²⁾ Kálnoki vezértársa *Kabos Gábor*, a csiki székely hadnagyok közül pedig *Elekes Péter*, *Bors István* és *Bodó Mihály*, július 5-én virradóra feles számú lovas és gyalog hadi néppel közeledtek Hunyad felé, hol Thököly, állítólag mert Teleki azt üzente volna neki, «hogy legyen vesztegségben, mert az országtól semmi bántódása nem lészen»,³⁾ gyanútlanul tartózkodott. Az erdélyi hadak már alig egy óra járásnyira voltak a vártól, mikor Thökölyt valaki értesítette a veszélyről. Fővezére, *Gyulaffy György*, a sereg javával őrzáraton volt, a körülötte tartózkodó s mindössze is csekély számú magyar, rác és török vitézekkel nyílt ütközetbe bocsátkozni nem vélte tanácsosnak, lovára kapott tehát s mindenét az ellenség zsákmányául hagyva, menekült a merre szemeivel látott. Mikor Kálnoky

¹⁾ Thököly levelei i. h. 273—276. l.

²⁾ Cserey az *Újabb nemzeti könyvtárban*. 156. l.

³⁾ Erre nézve igazza lehet Csereynek, mert Thököly is panaszkodik később a szerdárnak, hogy az erdélyiek «*titkos hamissággal*» jöttek rá.

reggel négy óraker Hunyadba érkezett, Thökölynek már csak hült helyét találta. Háromszáz lovas fedezte futását, Kálnokiék üzőbe vették őket, de Thököly egy félórai előnyben volt s így nem érheték utól, azonban a lovas csapat legnagyobb része s közöttük számos török a csatatéren maradt. Hintói, társzekerei, élése, szóval egész tábori készülete a győzők kezébe került, maga néhány főből álló kíséretével meg sem állott a török határig.¹⁾

Ez alatt Daczó János is visszaérkezett a szerdártól s vele együtt egy aga, kinek kötelességévé tétetett, hogy ha «*Thököly Imre király*» nem hasznos Apaffy szolgálatjára, sőt valami panaszra ad okot, tüstént kivigye őt a lippai táborba Ibrahim pasa mellé, s még állítólag arra is felhatalmazta a szerdár Apaffyt, hogy szükség esetén — persze ha módjában fog állani — meg is ölethesse őt.²⁾ A fejedelem nem késett tudósítani Kálnokiékat Daczó küldetésének eredménye felől, de már akkor késő volt s a «*kurucz király*» török területen teljes biztonságban érezte magát. «Adta volna a nagy Isten — írják a vezérek június 5-ről Apaffynak, — hogy az aga tegnap érkezett volna a fermánnal, mert úgy emberi intézés szerint az Nsgd nevezetes árulója nagyobb büntetést vett volna az gyalázatos futásnál; bizonyosan írhatom Nsgdnek, két egész mélyföldig üztük meg az török határig, négy óraker ütöttünk rája, ő félórával elébb nállunknál szállatt volt el. Mü kegyelmes urunk teljes tehetségünkkel azt akartuk volna, hogy Nsgd sok bajoskodásnak ma lett volna vége, de Istennek titkos ítéleti most így hozta.»³⁾

Mikor az erdélyi hadak Hunyadot feldúlták, Pekrynek Thökölyhez írott levelei is kézre kerültek. Most tehát az összeesküvés, melyről különben a havasalföldi vajda és Székely László besúgása alapján is tudomása volt már Apaffynak, teljesen napfényre jutott s Pekry Lőrincz Daczóval együtt fogságra vettetett. Teleki a legnagyobb szigorúságot ajánlotta Apaffynak a bűnösök irányában, s Pekryt azzal fenyegette, hogy ha saját jószántából töredelmes val-

¹⁾ Za. Mikó János naplójegyzetei. Közli Torma Károly. 16. l.

²⁾ Alvinczy id. m. 207. l. Donáth János instructiója. U. o. 224. l.

³⁾ Kálnoki Sámuel és Kabós Gábor levele. *Török-magyar Államokmánytár*. VII. 176. l.

lomást nem tesz, irgalmatlanul megkínóztatja. A jó úr módfelett megrémült, mert tudta, hogy Teleki be is váltja fenyegetőzését. Alázatos könyörgő levelet írt tehát szebeni fogságából Telekinéhez, kérve őt, hogy vesse közbe magát érte, mert úgymond, *«inkább akarnék meghalni, mintsem gyalázatos kinzás után élni»*. Mennyre-földre esküdözik, hogy az általa már megnevezettekén kívül több ember nem volt részes abban a *«rossz munkában»*. Megnevezte pedig Daczó Jánost, a szebeni polgármestert és *Székeley Lászlót*, ki az egész összeesküvésnek feje lett volna.

Pekry tehát kétségtelenül erősen volt compromittálva s téved *Thaly Kálmán*, mikor őt ártatlannak s Teleki személyes boszúja áldozatának hiszi.¹⁾ Persze az öreg Cserey — ki a történetek idején, saját bevallása szerint, igen ifjú legényke volt — így beszéli el a dolgot, de a közügyek terén már régóta szereplő, különben is szélesebb látkörű Bethlen Miklós nyíltan bevallja: *«vétkek bizony volt, kivált Pekrynek»*, s egyedül a törvénytelen eljárás ellen zúgólódik emlékiratában.²⁾ Nem volt szükséges Telekinek ráfogni

¹⁾ Irodalom és műveltségtörténeti tanulmányok a Rákóczy-korból. Budapest, 1885 130. l., hol a következő sorokat olvasom: *«... a Thököly ellen irányzott visszatörési műve azonban Pekry Lőrincz üldözésével kezdődött meg. Pekry ugyanis nem csak sógora, de még a gyulafejérvári főiskolából gyermekkori kedves pajtása s később Erdélyben is ifjúsági legbensőbb barátja volt Thököly Imrének. A ravasz Teleki tehát úgy számított, hogy a gyűlölt Thökölynek először is egy csapással kedvelt unokanővérét s ennek férjét Imre gróf testvérként szeretett barátját, Pekry Lőrinczet, semmisíti meg s jószágait magának foglalja... Ürügyet találni épen nem volt nehéz: rá fogja Pekryre, hogy részes Béli Pál ligájában, s azzal mint annyi másokat csak elfogatta, jószágait zár alá vetette, s hosszasan tömlöczöztetvén őt, mindenképen sanjargattatá.»* Minthogy azonban *«az ártatlanul szenvedő»* ellen Thaly Kálmán szerint semmi főben járót nem lehetett bizonyítani, szoros kezesség mellett szabadon bocsátatott (i. h.).

A történelmi igazság érdekében rá kellett mutatnunk Thalynek ezen tévedésére, s az általunk előadottakból az is nyilvánvaló, hogy a Teleki fejére halmozott vád tökéletesen alaptalan. — Különben is megjegyzendő, hogy Pekry elfogatása nem közvetlenül Thökölynek 1685-iki meguótázatása után történt s így nem is lehet a *«visszatörési műve»*, ellenkezőleg a Thököly érdekében támasztott 1686-iki mozgalom következménye volt, — s bizony a jó úr nem ártatlanul szenvedett.

²⁾ Bethlen Miklós önéletírása II. k. 45 s. köv. l.

Pekryre, hogy részes a Béli Pál ligájában, — melynek nyomát különben sehol sem találok, — a kézrekerült levelek föltétlen bizonyosságot tettek bűnössége mellett. Nem is tudott mentségére egyebet felhozni annál, hogy a levelek nagyobb részét hízelkedésből írta, és hogy Thököly azokból a bejöveteleire bátorságot nem kaphatott. A levelek azonban épenséggel az ellenkezőről tanúskodtak és Telekinek nagy szeget ütött fejébe az a passus, hogy Szebenben három emberen és ezek hozzátartozóin kívül, mind buzgón várják Thököly uralkodását. Pedig ezt már csakugyan a hízelgés íratta Pekryvel, noha kevésbe múlt, hogy Teleki börtönében kintpadra nem vonatta e miatt, gyanakodván reá, hogy konokul tagadja a bűnrészesek nevét. Szegény jó úrnak majd torkára forrott a hízelkedés. *«Hiszen édes asszonyom — írja Telekinek, kihez egyúttal feleségét Petröczy Kata Szidóniát is elküldötte kegyelmet kérni — futó bolond, és megvakított rossz lelkiösméretű és Istennek oly bokros és terhes látogatási alatt megkeményített szívű örökké való tűzre érdemes ember volnék én, ha ilyen élet és halál között lévén, ki nem mondanám.»*¹⁾ Annál pedig becsületesebb ember volt, semhogy hamis vádló legyen, noha állítólag Teleki azt üzenté neki, hogy ha Bethlen Miklóst, Nemes Jánost és Keresztes Sámuelet vétkesnek adja ki, kegyelmet szerez fejének. Ezzel azonban — főleg az öt halálból gyűlölő *Bethlen Miklós* tanúsága után — nem merjük gyanúsítani Apaffy hatalmas ministerét, s meg sem tudjuk magunknak magyarázni, mi okból cselekedte volna. Utóvégre is *Székely László* mentette meg a szerencsétlen embert a megkínzatótól, a ki — noha nem kételkedhetünk a felett, hogy csakugyan részt vett az összeesküvésben — elnöke volt a törvényszéknek, mely Pekryt és Daczót az örökös hűtlenség nótájában marasztalva, fej- és jószágvesztésre tartotta méltónak.

Az 1686. augusztus havában összeült szebeni országgyűlés el is marasztalta őket. Daczó érdekében azonban közbenjártak a rendek Apaffynál s minthogy különben sem volt oly mértékben compromittálva, mint Pekry Lőrincz, és alig lehetett valamit bizonyítani ellene, felesége és fia kezessége és saját hitlevele mellett csakhamar kegyelmet nyert fejére s börtönéből kibocsátott.²⁾

¹⁾ L. i. h.

²⁾ Alvinczy Péter okmánytára I. 62. Bethlen Miklós önéletírása i. h.

Alig mondták ki Pekry felett az ítéletet, Teleki Mihály összes Erdélyben fekvő jószágait felkérte magának a fejedelemtől. Utóbb azonban *Bethlen Elek* tanácsúr, *Ráthóti Gyulaffy László*, altorjai *Apor János* s több tekintélyes főrendek kérésére 1686. augusztus 25-én kegyelmet szerzett fejének, sőt birtokai egy részét is vissza adta neki. Hasonló nagylelkűség Teleki részéről valóban szokatlan dolognak tetszik előttünk, a ravasz úr azonban bölcsen tudta, mit cselekszik. Az erdélyi állapotok válsághoz közeledtek, s ő a jövődre felesége, gyermekei sorsára gondolt. Ideig-óráig való haszonért nem akart semmit is kockáztatni. Augusztus 26-án tehát megaludott Pekryvel, ki összes *máramarosi*, *Küküllő vármegyei* s más Erdélyben fekvő jószágait ítélmester előtt bevallotta neki és két ágon lévő maradékainak, szabadságot adván, hogy Teleki tetszése szerint való donatiót szerezhessen magának róluk. Ezen örökvalást mostoha testvére, *Bethlen Sámuel* és felesége *Petróczy Kata Szidónia* is aláírta, úgy hogy Teleki bármely eshetőség ellen biztosítottnak hitte magát, sőt valószínűleg az az öntudatja is fennmaradt, hogy jót cselekedett.¹⁾ Mindazonáltal Pekry csak novemberben szabadult ki börtönéből, feleségével együtt erős hitlevelet adván a fejedelemnek, melynek egyik legfőbb pontja, *hogy soha beleegyezések nélkül Erdélyországot el nem hagyja.*²⁾ Nemsokára

«Néhány clavissal elfogott levelei voltak Pekrynek és vétke világos, de az illetlen processus ezekben áll. Az ország előtt, a mint perlették, irtóztató lélek, ördögágyában született fattyú lélek, beste lélek, kuruczfiazta Teleki, és hasonló szörnyű esküvésekkel: megcsigáztatlak ilyen s ilyen etc.» Cserey a maga históriájában azt sem tudja, hogy voltaképen mivel vádoltatott Pekry, s Erdélyből való kibujdosását is Teleki cselszövéseinek tulajdonítja.

¹⁾ Apaffy kegyelemlevele, Bethlen, Gyulaffy és Apor obligatóriája, Pekrynek ítélmester előtt tett örök bevallása, melyben elismeri, hogy «*életem s némely rész jószágom felszabadulását Istenem s az én kegyelmes uram ő nga után az méltóságos Urnak Széki Teleki Mihály urannak ő kgylmének köszönöm*», a már idézett országos levéltári kéziratban található. — Ugyancsak ezek között van Leopold mandatumma 1691. február 15-ről, hogy Pekry elkobzott javai Teleki Mihály özvegyétől és maradékaitól vétessenek el és adattassanak vissza. — Domanoszki másolata 1691. február 17-én, tehát két nappal utóbb kelt, mint Leopold eredeti mandatumma.

²⁾ Pekry és felesége hitlevele 1686. november 14-éről, Alvinczynél II. k. 16. l.

azonban a kedvező alkalmat fölhasználva, Magyarországba szökött, s miután a katolikus hitre tért, mint az erdélyi ügyekkel teljesen ösmerős, Leopold udvarában gyorsan emelkedett. Elkobzott jószágait 1691-ben visszanyerte, s úgy fölvitte Isten a dolgát, hogy — más méltóságait nem is említve — Leopold által grófi rangra emeltetett.¹⁾ Tehetséges, de ingatag jellemű ember volt, ki elveit és meggyőződését köpenyeg gyanánt forgatta. A megpróbáltatás napjaiban eldobott protestáns hitet ismét fölvette, II. Rákóczy Ferencz zászlajához csatlakozva, mint tábornagy fejezte be viszontagságos életét.²⁾

* * *

Thököly kiűzetése s a magyar módra nagy zajjal, hűhóval szőtt összeesküvés szerencsés elnyomatása után, Apaffy kormányának minden igyekezete oda irányult, hogy a porta netán feltámadó haragját Erdélyről elfordítsa. Bizonyos dolog, hogy a császáriak jó néven vették a fejedelemtől, hogy a «*kurucz király*»-t világgá szalasztotta, most azonban attól lehetett tartani, hogy Thököly a németekkel való egyetértéssel fogja vádolni Apaffyt a vezérek előtt s talán módot nyujtanak neki arra, hogy a rajta esett kudarczot s a Hunyadnál elhullott török vitézek vérért megboszulhassa. Más körülmények között nem is maradt volna el a visszatorlás, mert a portán már kitanúlták az erdélyiek kétszínű politikáját s örömezt látták volna Apaffy helyén Thökölyt, de most szemet kellett hűnyniok a bevezézt tények előtt, sőt úgy mutatták, mintha Thököly vállalatához soha beleegyezésüket sem adták volna. A bujdosó fejedelem 1686. június 12-én értesíti a szerdárt a történetek felől. Úgy látszik, első levelére választ sem kapott. «*Micsoda titkos hamissággal és elvesztésemre való gonosz szándékkal ellenséggépen jüttenek vala az erdélyiek reám, Nsgdnak megírtam, de az Isten most is pár-*

¹⁾ Thaly azt hiszi, hogy 1686. nyarán szabadult, illetőleg szökött meg Erdélyből, de ez csak jóval később a német hadak befogadása idején történt.

²⁾ Erre vonatkozólag l. Thalytól «*Az első magyar költőnő b. Petrőczy Kata Szidónia*» életrajzát, a már említett «*Tanulmányok*»-ban.

tomat fogta, mert magam és hadaim is noha harcok alatt, de ugyan hála Istennek, eljüttenek, hintóim, szekeres lovaim, öszvéreim, társzekereim, feles élékes szekereim, s azokkal együtt minden tábori készületeim hintóban lévő ládáimban és sepeiteimben való költségem, köntöseim és minden portékáim oda maradtanak, úgy hogy hitemre, lelkemre írhatom Nsgdnak egy mentém, rajtam lévő köntösömön kívül egy ingem vagy dolmányom nem maradtott.»¹⁾ Könyörög a szerdárnak, hogy ne vonja meg tőle pártfogását, vegye tekintetbe, hogy a fővezér fermánja mellett, «az erdélyieknek magoknak hivataljokra» ment volt be, és saját városába szállott stb.

A szerdár azonban már semmit sem tehetett érdekében, mert a töröknek szüksége volt Apaffyra s június 3-án «egy pár örvendezettő köntös» kíséretében a fővezér levele érkezett hozzá, hogy az erdélyi hadakkal halogatás nélkül táborba szálljon, sőt pénzzel s egyéb ajándékok által megvesztegettetve el sem akarta fogadni a hozzá panaszra jövő Thökölyt, hanem a mellé rendelt csapatokat elvéve tőle, magát Belgrádba küldötte. Azt is kereken megtagadta, hogy az ő beleegyezésével és fermánja mellett ment volna be Thököly Erdélybe: «Mit kerestél ott, ki küldött téged oda? — rivallt rá egy későbbi szemben létel alkamával — az mit tanáltál, azt magadnak tulajdonítsd.»²⁾ Ez azonban csak színjátzás volt tőle, hogy Apaffy követéinek legyen mivel kedveskedniök oda haza, mert a portán különben hitelt adnak vádaskodásainak, s midőn a némettel való alkudozást hasztalanul tagadták többé, nagy esküvések között fenyegetőztek a vezérek, hogy kő kövön nem marad Erdélyben, széllal fujtatják föl az ország porát, s olyan példát csinálnak belőle, a mit még a késő maradék is meg fog siratni.³⁾ De már ekkor a keresztyén tábor erősen vívta Buda várát s az erdélyieket a török tehetetlen haragja meg nem rémitette, Thökölyt meg nem viasztalhatta. Ütközeteket nyerhettek, nyertek is még, de a félhold hatalma örökre meg lett törve Magyarországon, s ez határozott a

¹⁾ Deák Farkas: Thököly levelei 278. l.

²⁾ Alvinczy Okmánytára I. 206. 350.

³⁾ U. o. 357. 328.

bujdosó fejedelem sorsa felett is. A szerencse még visszamosolygott rá néha, a hazai földet érezve lábai alatt, mint Anteus új erővel állott ismét talpra a bukásból, még egyszer győztes hadsereg élén diadallal nyomult Erdélybe, halálos ellensége a vén Teleki Mihály testén keresztül, elnyerte a fejedelmi süveget, de pünkösdi királysága után rövid idő múlva hazátlan bujdosóvá lett megint, s idegen országban keserű kenyéren búsán gondolt vissza letűnt dicsőséges napjaira.

DR. KOMÁROMY ANDRÁS.